

Matija Perne in Lanko Marušič

JAMSKI SISTEMI

Na koledarsko nadvse primeren dan smo se na društvenem dopisnem seznamu prerekali o tem, kako poimenovati povezane jame oziroma jamo, ki je bila raziskana skozi več vhodov, tiste podzemne pojave, ki jim ponavadi pravimo *jamski sistemi*. Naj bo ime čim bolj »logično« ali raje čim bolj povedno? Članek se omejuje na besedo *sistem* in njeno jamarsko rabo. Odnos do te besede je bil tudi jedro omenjene debate.

Matija kot glavno referenco za vmešavanje navaja skoraj deset let delovnih izkušenj na *Odseku za sisteme in vodenje* Instituta »Jožef Stefan« (IJS). Tja ni prišel brez predsodkov, saj se je Andrej Mihevc v njegovi prejšnji službi obregnil ob vsakega, ki je *sistem* uporabil po jamarsko. Lanko je kot jezikoslovec večkrat povlečen v razprave o (ne) primernosti raznoraznih poimenovanj, za katere pogosto nima lastnega mnenja, tokrat pa se je v debato vključil vsaj deloma samoiniciativno.

IJS *sistem* razume kot celoto sestavnih delov in splošni slovar, ne le Terminološki slovar avtomatike [1], se v glavnem strinja z nami. Sedem od devetih pomenov po SSKJ [2] omenja *celoto* v katerem od sklonov, preostala dva sta operacijski sistem in sistem v pomenu *red* ali *načrt*, za katera ravno tako ni dobro, da sta polovična. Dodati velja, da trije od teh pomenov govorijo o »zaključeni celoti«, dva o »funkcionalni celoti«, pri dveh pa bi namesto besede »celota« verjetno lahko napisali »vsota« ali »sestav« ali kaj podobnega. Znan

primer zaključene celote je *sistem enačb* iz srednje šole. Tam ni ključno to, da je enačb več kakor ena (v skrajnem primeru več kakor nič), ampak to, da so v sistemu vse enačbe in da rešitve ne omejuje nobena druga. Tak je tudi *sistem* v plezanju – ni bistveno, koliko delov ima, glavno da nobeden ne manjka (pri poimenovanju plezalskega pripomočka se sicer zdi, da je ključno to, da je sestavljen iz dveh med seboj povezanih vponk, saj če bi za enako funkcijo uporabili eno samo vponko, njej nikakor ne bi rekli sistem, četudi bi svoje delo opravljala enako dobro).

Kakšno zvezo ima to z jamami? SSKJ zvezo *jamski sistem* navaja pri pomenu, ki ga razlaga s »skupina med seboj povezanih naravnih enot, ki sestavljajo zaključeno celoto«, druga dva podana primera sta še *gorski sistem* in *rečni sistem*. Slednji je razložen z »reka z vsemi pritoki«, kar bi pri prenosu na jame moralo pomeniti, da *jamski sistem* označuje (zaključeno) celoto jam, na nek način torej vse med seboj povezane podzemne praznine. Postojnski jamski sistem bi tako moral vključevati še najmanj Planinsko jamo in Tkalca jamo, vključno s še neodkritimi povezavami med temi jamami ter seveda vsemi jamami, ki tam še niso odkrite. Sledeč temu pomenu na območju poleg *sistema* ne bi smelo biti ničesar drugega omembe vrednega. Če smo uspeli raziskati (celoten) *sistem*, naj bi bilo delo s tem končano, saj drugih jam, se pravi takih, ki niso tako ali drugače povezane v skupen sistem, tam verjetno ni. Ta pomen bomo od tu naprej poimenovali

»celostni pomen« in vsekakor nam jamarjem ni prvi pomen, ki pride na misel ob zvezi »jamski sistem« oz. »sistem jam«.

Najobičajnejša raba v jamarstvu je drugačna in zdi se, da je tudi že mednarodno uveljavljena, saj je *sistem* postal občasni del poimenovanja povezanih jam: v angleščini recimo v imenih jam *Fisher Ridge Cave System*, *Clearwater cave system*, v španščini v imenih jam *Sistema Huautla*, *Sistema del Trave* itd., v nemščini v imenih jam *Schönberg-Höhlensystem*, *Hochschartehöhlensystem* itd. Ob predpostavki, da je osnovni pomen besede *sistem* celostni (v kar je bil prepričan Matija), besedin jamski pomen rahlo preseneča: v jamarstvu, se zdi, da je za *sistem* bistveno, da ima več kakor en del, v predpostavljenem osnovnem pomenu pa naj bi imel vse dele.

Lahko bi sicer rekli, da jamski sistemi vseeno poimenujejo neko zaključeno celoto, le da to ni celota vseh jamskih prostorov na nekem območju, temveč celota vseh raziskanih prehodnih rogov nekega področja; vendar bi potem *sistem* lahko rekli prav vsaki jami, saj je vsaka (raziskana) jama seveda celota vseh raziskanih prehodnih rogov. To možnost bomo zaenkrat odmislili.

Sledeč predpostavki o osnovnem pomenu besede *sistem* je prav možno, da je prvotni krivec z besedo *sistem* (oziroma njeno različico v svojem jeziku) poimenoval več neodvisno raziskanih in poimenovanih jam, ki sodijo skupaj, misleč, da je to vse, kar kaj velja v podzemlju tistega

Pod Poljano se skriva sistemska norija. Foto: Domagoj Korais

območja. Prva raba bi tako lahko bila odraz drugačnega, lahko bi rekli napačnega, razumevanja krasa in ne toliko »napačne« rabe besede *sistem*. Ime je ostalo, četudi se je razumevanje krasa spremenilo, v konkretni jami oziroma *sistemu* pa so najdevali vedno nove in nove rove. Napačna raba izraza bi se nato lahko iz posamičnih primerov »napačno« poimenovanih *sistemov* prenesla na samo besedo *sistem*, ki bi zaradi številnih »napačnih« poimenovanj prevzela pomen »več med seboj povezanih jam«, s čimer je odkritje povezave med jamami postalo »odkritje sistema«. Zdaj nas ne moti več, da odkritje jamarju prehodne luknjice iz ene jame v drugo in posledična sprememba imena iz *Jama X* v *Sistem X* za celostno razumevanje podzemlja tistega območja pogosto nima posebnega pomena (v mislih imava na primer povezavo med Trubarjevim dahom in Platonovim šepetanjem). Ne čudimo se niti Kaninu, kjer je *sistemov* več in bi jih radi povezali med sabo (v »sistem sistemov«). Nismo pa še tako daleč, da bi bilo *sistem* vse z več kakor enim vhodom, razen kadar smo sarkastični.

Zdi se, da se je beseda *sistem* pri nas še posebej dobro prijela. Nekaj zaslug ima morda *sistem* delovanja katastra jam in njegove digitalne baze. Tam pri beleženju leg jam velja načelo »ena jama – en vhod«, kar se da razumeti kakor »dva vhoda – dve jami«, da jamarja oba vhoda pripeljeta do istih podzemskih prostorov pa zabeležimo v polju »povezanost v sistem«. Jam ne raziskujemo in dokumentiramo zaradi točk in denarja, a velja omeniti, da tudi sistem točkovanja spodbuja pristop registriranja vsakega vhoda posebej. *Sistem* katastra jam s svojim načinom obravnave *sistemov* povzroča knjigovodske težave. Ko smo se jih leta 2019 trudili razrešiti, smo ugotovili, da bi bila enotna obravnava vsega, kar je dostopno skozi več kakor en vhod, tehnično najbolj elegantna. A smo se vendarle zadržali in je ne predlagali [3]. Malo zaradi spoštovanja do zgodovine raziskav, saj je bil le v nekaterih primerih vsak vhod raziskovan posebej, malo zaradi odpora do tega, da bi bilo vse z več kakor enim vhodom kar *sistem*.

Ker debata izvira iz čustvenega odnosa do besede, ne bova predpisala, kako naj se jo uporablja. Smisla nima niti debatirati o tem, čigava čustva so bolj prava, niti poglobljati se v to, ali je raba besede *sistem* po jamarstvo *kul* ali ne. Lahko si

»Sistem« dveh naravnih mostov v bližini Brezna spečega dinosavra. Foto: Lanko Marušič

kvečjemu ogledamo zgodovinsko in jezikovno ozadje, ki je privedlo do rabe in čustev.

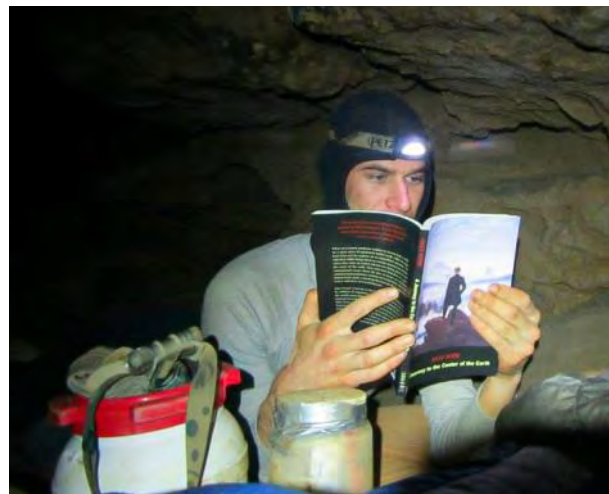
Preverjanje Matijeve »celostne« hipoteze

Preverjava hipotezo, da se je *jamski sistem* navzel uveljavljenega pomena »več med seboj povezanih jam« zaradi naštetih zmot in nezgod, ko so s povezavo jam mislili, da so nekem območju odkrili vse, kar se odkriti da. Da bi jo potrdila, bi morala najti ničtega pacienta, storilca, ki je povezavi dveh jam prvi rekel *sistem*. Kje ga iskati? Kjer je zbrana vsa modrost človeštva – na Internetu. Kakor sva prikazala že zgoraj, se zdi, da je »napačna« raba besede *sistem* mednarodna težava, zato se nam ni treba omejevat na slovenska besedila, ampak bi bilo dobro pogledati še kak svetovni jezik. Zaradi lastnih jezikovnih omejitev sva brskala po omejenem številu spletnih strani, konkretno največ le po angleških in italijanskih. Brskanje po tujih spletnih straneh seveda ni nujno, saj bi se (po splošnem razumevanju delovanja jezikovnih sprememb) sprememba pomena besede *sistem* tako ali tako morala zgoditi v vsakem jeziku posebej, in bi torej svojega »ničtega pacienta« morali imeti tako v slovenščini kot tudi v angleščini in italijanščini.

Seveda bi se lahko vprašali, ali se je ničti pacient v posameznem jeziku res zmotil zaradi nepoznavanja krasa ali pa je napačno rabo prevzel iz tujega jezika, a bi za odgovarjanje na to vprašanje morali povprašati konkretnega človeka, kar pa se bo kmalu pokazalo kot neizvedljivo. Zakaj torej sploh gledati tuje jezične spletne strani? Ker je tako na voljo več podatkov. Četudi živimo v domovini Krasa, je slovenski internet, tudi kar se jamarstva tiče, presenetljivo majhen, če

ga primerjamo s kakšnim večjim jezikom, zato je lahko upamo, da bomo ob pregledovanju večjega števila strani pri iskanju uspešnejši.

Prvo odlagalistično znanja, ki sva ga uporabila, je Wikipedija. Slovenska [4] omenja nekaj posamičnih jamskih *sistemov*, definira jih ne. Zveza »jamski sistem« oz. »sistem jam« pa se pojavlja na številnih Wikipedijinih (pod)strane. Med njimi najdemo obe rabi te besede in to tako v naslovih člankov kot v samem besedilu Wikipedijinih člankov. Zanimivo sva na podstrani »Budimpeški vodni jamski sistem« našla celo tri različne rabe inkriminirane besede. V naslovu je »sistem« uporabljen v celostnem pomenu, torej kot »celota vseh vodnih jamskih prostorov«, tako je beseda verjetno razumljena tudi v stavku »Budimpeški sistem kraških jam s termalno vodo je že od leta [...]«, v geslu pa poleg te rabe najdemo tudi za Matija motečo rabo, saj pravijo »[...] je bilo v jamskem sistemu Molnár János odkrito termalno jezero«, kjer s »sistemom« očitno poimenujejo konkretno jamo, ki je še vedno predmet raziskovanja. Najzanimivejša pa je raba v opisu slike, ki prikazuje »Del jamskega sistema jame Pál-völgy«, kjer s »sistemom« očitno poimenujejo še nekaj manjšega kot je celotna jama. Zveza »jamski sistem« se pojavlja še v geselskih člankih o Postojnski jami in Sistemu Migovec, obakrat v obliki »[X] je (alpski) jamski sistem [...]«. Tudi v drugih geslih je situacija podobna. Ko je govora o opisu jame z več vhodi, je raba zveze »jamski sistem« na Wikipediji pogosta, a pogosto je »jamski sistem« uporabljen tudi v celostnem pomenu. Pri opisu Pološke jame recimo piše, »pet jam in brezen, ki so verjetno povezane v isti jamski sistem, vendar pa prehodov vanj še niso našli«. Podobno tudi pri opisu

V smeri urinega kazalca,
začenši zgoraj levo:
»Ma čisto zares!«
»Mi u realnem sektorju vemo za kwa
se gre, ne pa vi teoretiki.«
Teoretik kilometer pod površjem.
»Zdej pa dost!«
»Buliiii!«
Foto: Gilly Elor (teoretik),
Jaka Flis (vse ostale)

Črne jame piše, da je Črna jama »eden od vhodov v jamski sistem podzemeljske Pivke.« Zanimivo že takoj v naslednjem stavku besedo »sistem« uporabi avtor članka v drugačnem pomenu, ko napiše »[...] povezana v enotni jamski sistem Postojnske jame.« Wikipedija ima tudi geslo »sistem«, o katerem več kasneje.

Angleška Wikipedija [5] z gesla »cave system« preusmerja na »cave« – kar o drugem delu besedne zveze ne pove nič obetavnega. Podobno kot na slovenski Wikipediji se besedna zveza »cave system« pojavlja na vrsti podstrani v obeh različicah pomena. V članku Caving je jamarstvo recimo definirano kot prostočasna aktivnost, pri kateri odkrivamo nepoznane/neraziskane jamske sisteme (»Caving [...] is the recreational pastime of exploring wild cave systems«), *sistem* pa je očitno uporabljen celostno. Nemalokrat, kjer je »sistem« uporabljen v necelostnem pomenu, gre za poimenovanja različnih jam tipa *Fisher Ridge Cave System*. Wikipedijina stran s seznamom najdaljših jam ima v seznamu 25-ih jam deset jam, katerih ime vključuje besedo *sistem* v različnih jezikovnih variantah. Takole na oko se zdi, da je uporaba besede *sistem* še posebej popularna v španščini — vse tri mehiške in tri od štirih španskih jam na seznamu imajo v imenu *sistem*.

Seveda ima tudi angleška Wikipedija geslo »system«, o katerem pa več kasneje. Na neki spletni strani, ki se opisuje kot »Wikipedijin smetnjak« [6] sva naletela na pomenljiv opis »Jamski ‚sistem‘ Vercors je anglofonski način poimenovanja številnih dolgih in ozkih jam, ki se nahajajo v pogorju Vercors« (»The Vercors cave ‚system‘ is an Anglophone way of referring to the many long, narrow caves situated in the Vercors Massif«). Iz česar sledi, da se je avtorju zdelo, da se v angleščini *sistem* uporablja celostno, kar naj bi bilo drugače kot v jeziku avtorja tega zapisa, kjer *sistem* morda pomeni samo dve povezani jami, a kateri jezik to je žal ne veva, pa tudi stran sama ne deluje posebej zanesljivo (kot rečeno, to ni Wikipedija).

Po italijanski Wikipediji [7] sva iskala pojavitve fraze »sistema di grotte« in v večini primerov našla rabo, ki ustreza celostnemu pomenu, saj Italijani sestavljenim jamam raje rečejo »complesso«. Se največ pojavitev besede *sistem* v necelostnem pomenu je bilo na strani s seznamom najglobljih svetovnih jam, kjer so ponovno vse španske in mehiške jame opremljene z dodatkom »sistema«. Seveda se je ta raba začela pojavljati tudi v italijanščini, a očitno še ni posebej razširjena. Na neki strani z gorniški novicami [8] sva tako našla novico o povezavi dveh velikih »kompleksnih«

kaninskih jam – Foran del Muss in Col delle Erbe, opremljeni z besedo kompleks (»il complesso del Foran del Muss [...] il complesso del Col delle Erbe«) – v jamski sistem (»un sistema di grotte«).

Iz opisanega lahko sklepamo, da se *sistem* v necelostnem pomenu pojavlja predvsem v lastnoimenski rabi, kar je skladno z začetno hipotezo, da se je prva raba besede *sistem* v tem pomenu zgodila kot napaka nekega posameznika, ki je spoj dveh jam poimenoval *sistem* misleč, da je to vse od jam, kar ima neko področje ponuditi. Seveda ni prav jasno, zakaj je za uporabo besede *sistem* čakal do ustvarjene povezave dveh jam, saj bi lahko svoje zmotno prepričanje imel tudi že pri jami z enim samim vhodom. Tu lahko dodava, da je nekaj rab nakazovalo, da *sistem* občasno poimenuje tudi le del ali tip jame, ki ima zelo razvejane in večkrat prekrizane rove. Začetne (Matijeve) hipoteze pa na podlagi povedanega ne moreva ne potrditi ne ovreči.

Na angleški Wikipediji sta pomembna vira tudi članka »systems theory« in »systems science«, ki z definicijami pihata na dušo ljubiteljem celostne definicije sistema. Najde se tudi »Earth system science«, katere začetnik je kajpak Humboldt, in »systems geology«, ki geologijo obravnava kot sistem.

Ti članki so predvsem potrdili, da jam v njih ni.

Hipoteza, kakor je bila postavljena, govori tudi o časovni komponenti pojavljanja besede *sistem*, zato prebiranje Wikipedije ni dovolj. Dobili smo trenutno sliko sveta, naša hipoteza pa trdi, da se je prva raba pojavila kot osamljena napaka, ki se je potem razširila. Uporaba necelostnega pomena *sistema* se med jeziki razlikuje, saj je v španščini skoraj vsak skupek povezanih jam poimenovan *Sistema X*, v Italiji pa skoraj noben, kar vsekakor ustreza hipotezi, da se je prva raba pojavila kot napaka, ki se je počasi razširila, z dostavkom, da se je prva napačna raba v španščini očitno zgodila prej kot v italijanščini in imela posledično več časa za širitev. Tega žal ne moreva preverjati, ker vpletenih jezikov ne pozna dovolj, zato se bova poslužila še spletnega orodja Google Books Ngram Viewer [9] in skušala kaj zaključiti iz dinamike rabe angleške besede »system«.

Po Google Books Ngram Viewerju je relativna pogostost besede »system« prav počasi rasla do druge svetovne vojne, ki ji je sledila zvonasta krivulja z vrhom okrog leta 1980, do zdaj je upadla nazaj na nivo iz 50. let. Besede *sistem* je v angleškem korpusu seveda manj, njena pogostnost pa se s časom spreminja podobno kakor pri *system*. *Cave system* pričakovano in v skladu s hipotezo za več desetletij zamuja za *system*: do 1920 se skoraj ne pojavlja, od takrat pa eksponentno narašča, od 1950 se pogostnost podvoji vsakih 24 let. Do tod uporablja korpus »English 2019« – če gledamo »English Fiction«, je rast hitrejša, z ničle v letu 1920 je pogostnost *cave system* do 2000 že prehitela tisto v »English«. Za *system* v »English Fiction« ni posebnih trendov, vrh je manj izrazit in sočasen s tistim v »English«. Do tod se vse ujema. *Cave system* se je prijel kasneje kakor *system* in se seli v šund literaturo, ki ga sprejema z zamudo, a navdušeno. Seveda tu samo ugibava, v kakšnem pomenu je uporabljena beseda »cave system«, saj se danes po zgornjem pregledu Wikipedije očitno uporablja v obeh pomenih, tako celostnem kot necelostnem.

Štetje in datiranje besednih zvez lahko pomaga pri določanju časa zločina, ne bo pa nas pripeljalo do storilca, za to je treba pogledati podrobnosti. Zato je sledilo spletno iskanje besedne zveze *cave system* skupaj z *definition*, z nava-

dnim Googleovim spletnim iskalnikom in z Googleovim Učenjakom. V zadetkih se definition največkrat ne nanaša na *cave system* in pogosto govorijo o Platonovi votlini, jih pa je mnooogo preveč za kakršnokoli sistematično obravnavo. Tako je preostalo le pregledovanje seznama in iskanje zanimivosti.

Pozornost pritegne članek Forda in Ewersa [10]. Sicer je sorazmerno mlad, ima pa *cave system* v naslovu in to zvezo avtorja presneto veliko uporabljata ter jo tudi definirata in definicijo celo ilustrirata. Definicija se precej razlikuje od jamarske, je zelo hidrološka in pomeni jamo ali jame, ki se razteza ali raztezajo po celi poti od dotoka do odtoka vode (ali nekaj podobnega), *sistem* torej razumeta celostno. Tudi za jamo ne uporabita naše definicije, ampak je to zanj lučnja, dovolj velika za turbulentni tok, torej premera vsaj velikostnega reda centimetra. Lahko ju torej pozabimo, saj govorita o nečem čisto drugem kakor mi jamarji.

Kje bi se dalo najti še kako definicijo? V leksikonih in slovarjih! »Lexicon of Cave and Karst Terminology with Special Reference to Environmental Karst Hydrology« [11] za *cave system* pozna dva pomena: preplet podzemnih prostorov in jame na nekem območju, ki so v hidrološkem sorodstvu – ponovno celostna raba. Še ena napačna sled torej, ki se vleče do uporabljenega vira, ki je Monroe [12]. Jennings [13] nam je malo bliže: *sistem* je zapletena jama ali več jam, med seboj povezanih hidrološko ali s prehodnimi rovi. Sorodno »našim« sistemom, a manj natančno.

Sodeč po teh strašansko omejenih raziskavah so skozi celotno zgodovino redke tiste definicije zveze *cave system*, ki so dovolj široke, da vključujejo tudi to, kar si pod *jamski sistem* predstavljamo mi. Nobena od teh ni hkrati dovolj ozka, da ne bi zajemala tudi pojavov, ki za nas niso *sistem*.

Pa se vrnimo k slovenščini – kaj če gre vendarle za slovenski problem? Slepo Googleanje je obrodilo eno definicijo jamskega sistema. Čekada [14] članek prične z dvojnostjo definicije, da je *sistem* bodisi jama z več vhodi bodisi jama z mnogo prepletenimi rovi. Pravi, da pogosto iste jame ustrezajo obema definicijama, toda on se v članku omeji na prvo. Doda, da je domača sopomenka (jamski) *splet* načeloma boljša in da je bilo o tem že pred leti precej debate,

vendar on uporablja besedo *sistem*, ker je bolj uveljavljena. Edini, ki je črno na belem zapisal definicijo *sistema* v našem smislu, je torej ob njej izrazil pomisleke.

Toda zakaj bi le googlali, ko za nekaj virov že vemo? Slovenski jamarski leksikon [15] *jamski sistem* definira kot »razvejan in povezan splet jamskih prostorov večjih dimenzij«, ki ima lahko več vhodov. Jamarski priročnik Ne hodi v jame brez glave [16] ga definira natanko s frazo v navednicah v prejšnji povedi. Podobnost ni slučajna, saj se oba sklicujeta na Slovensko kraško terminologijo [17]. V priročniku [16] se *sistem* veliko pojavlja, a je največkrat koordinatni, informacijski, navigacijski ali sestavljen iz vrvi in vponk. Omenjen je »sistem Postojnska – Planinska jama«, kjer pa je *sistem* uporabljen celostno in se tepe z »uveljavljeno« definicijo, saj jamar še ni šel pod zemljo iz Postojnske jame v Planinsko. Naslednji vir so izpitna gradiva iz usposobljenosti za samostojno jamarsko delovanje. Jamski sistem se pojavlja predvsem ali izključno v sklopu o varstvu jam [18], definicije ni, tudi tu je omenjen postojnsko-planinski jamski sistem.

Ker se hipoteza tako zelo upira potrditvi, sva območje brskanja razširila v preteklost in še malo otipala izvor izraza *cave system*, tudi če v članku ni nobene *definition*. Edward Aubrey Glennie, ki je bil menda kar legenda, je med drugim napisal članek »The origin and development

Skorajšnji »sistem« dveh škrapelj. Foto: Lanko Marušič

of cave systems in limestone« [19]. A kaj, ko tudi on govori o hidrologiji in je *cave system* zanj spet delujoča celota brez vsake povezave s tem, kar vidi jamar. Slovski definiciji jame (*cave*), da je to praznina, v katero lahko vstopi človek, se celo izrecno odreče, enako kakor Ford in Ewers [10]. Glennie torej ni vir težave.

Še dobro desetletje nazaj sva segla tako, da sva se odrekla besedi *system* v naslovu. J Harlen Bretz, še ena legenda, v vse prej kot kratkem članku [20] zvezo *cave system* uporablja veliko, a spet brez ozira na to, kaj je jamarju dostopno in kaj ne. Definira ga ne, opira pa se na njegovo geomorfološko in hidrološko vlogo. Omeni *sisteme*, ki jih je bodisi delno odstranila in razkosala erozija bodisi so delno zapolnjeni s sedimenti. Tudi Bretz torej ni iskani krivec. *Sistem* je zanj delujoča celota in jih opisuje, preučuje ter predpostavlja. Nikoli ne reče, da je kateri raziskan, saj je jasno, da delujočo celoto tvorijo tudi jamarju nedostopni in neznani deli.

Definicijo »jamskega sistema« sva našla na nemški Wikipediji [21] znotraj gesla »jama« (»Höhle«, razdelek »Höhle-system«), kjer piše (Googlov prevod z nekaj popravki): »Jamski sistem je povezana, razvejana mreža jamskih prostorov, dostopnih skozi enega ali več vhodov. Posamezne povezovalne poti znotraj jamskega sistema lahko postanejo neprehodne [...] Če je mogoče dokazati povezavo med dvema sosednjima sistemoma, se za celoten sistem običajno uporablja ime večjega sistema. [...] Rezultat združitve več jam z umetnimi povezovalnimi prehodi je tudi jamski sistem. V tem primeru se običajno ohranijo imena jam, ki smo jih umetno

povezali. [...] na primer Bergerhöhlen-Platteneckeishöhlen-Bierloch-System'. [...]« a si tudi s tem ne moreva prav dosti pomagati. Pri definiciji je citiran Hubert Trimmel - Höhlenkunde [22], kjer je definicija malo daljša, a v osnovi enaka (Wikipedija ga skoraj dobesedno navede). Zdi se, da jamski sistem po Trimmlju ni celota vseh obstoječih podzemnih praznin, temveč splet (prehodnih) jamskih rovdov, za katere sploh ni nujno, da imajo več vhodov.

Razprava (in drugačni rezultati)

Moda bi bilo bolje, da bi delovno hipotezo ovrgli, saj je potrditi ne moremo, četudi smo prišli do več podatkov, ki se zdijo skladni s hipotezo (a kaj ko to ni edina hipoteza, s katero so skladni). Poskusimo drugače, zdi se, da si besedne zveze *jamski sistem* ni izmislil nekdo, da bi poimenoval, kar je raziskal, ker bi mislil, da je to celota – ampak nekdo, ki je potreboval ime za celoto in si ni delal utvar, da jo pozna. Sodobna raba te zveze (in njenih različic v drugih jezikih) tudi nima enoznačnega pomena »več med seboj povezanih jam«, ampak je to le eden od pomenov. Pomenljivo je, da so zapisane definicije jamskega sistema redke in da se od obstoječih definicij avtorji, ki so jih podali, pogosto vsaj nekoliko distancirajo, kakor da bi bile vseč le tistim, ki se ne poglobijo vanje.

Iz Wikipedije sva izvlekla tudi nekaj medjezikovnih razlik v rabi besede »sistem«. Španske Wikipedije nisva pogledala, pri drugih pa je razlika pri definiciji *sistema* podobna, kot je predpostavljena razlika pri *jamskem sistemu*. Najbolj celostno definicijo sistema ponuja italijanska Wikipedija, slovenska in angleška dopuščata možnost, da je

sistem tudi nekaj, kar je samo dovolj dobro ločeno od okolice, nemška pa se zdi še najbližje nam, ki smo okuženi z necelostno jamarsko rabo. Piše namreč: »Sistem [...] je običajno mejna, naravna ali umetna 'struktura', ki je sestavljena iz različnih komponent z različnimi lastnostmi, ki jih (lahko) obravnavamo kot skupno celoto [...].« V nadaljevanju dodaja: »Ni enotne definicije izraza, saj se dodelitev pomena močno razlikuje glede na področje. V skladu s tem je tudi prejšnji stavek abstrakcija v smislu največjega skupnega imenovalca.« (prevod večinoma opravil Google).

V malo bolj sarkastičnem tonu lahko zaključimo, da se *sistem* (in njegove tuje različice), če beremo med vrsticami definicij, pogosto uporablja kot besedo, ki se sliši imenitno in s katero se olepša jama, kadar se beseda *jama* zanj ne zdi dovolj veličastna, ne glede na število vhodov.

Postavimo se zdaj na drugo stran, v vlogo navadnega Člana, ki je povezal dve zadosti veliki jami. Noče se pretirano napihovati, a mu ni nerodno poimenovati novega *sistema* z imenom, ki se prične s »Sistem«, temu veselju pa se zlepa ne bi rad odrek. Ali lahko poiščemo opravičilo zanj? Lahko, in sicer v skoraj istih slovarjih. Spletni slovar angleškega jezika [23] za *system* med razlagami ponuja »any assemblage or set of correlated members« ne da bi zahteval, da gre za kako celoto. Pleteršnik [24] *sistem* razloži z besedo sestav, ki pomeni »kar nastane kot rezultat sestavljanja« [2] in spet zahteva več delov, ne celote. Tudi etimološki slovar [25] je prijazen in pravi, da *sistem* izhaja iz neke grške besede za sestavljanje. Prvi pomen po Planinskem terminološkem slovarju [26] je »več istovrstnih elementov (polic, počti, kaminov) v določenem predelu stene, ki omogočajo smiselne prehode pri plezanju« – spet brez celote! Ravno tako se brez celote izmaže Geološki terminološki slovar [27] v drugem pomenu, »stratigrafska enota, ki združuje dve seriji ali več serij, npr. trias.« Toda, o groza! isti geološki slovar se maščuje v prvem pomenu: »skupina med seboj povezanih geoloških elementov, ki sestavljajo zaključeno celoto, npr. jamski sistem, mineraloški sistem ...«

Nauk

Okoliščine besedne zveze *jamski sistem* sva zadosti dobro razjasnila, da je jasno, da se je pri postavljanju hipoteze Matija (spet) zmotil in se zato nekaj novega naučil. Raba besedne zveze, ki mu ni

bila vseč, ni tako globoko zakoreninjena in je svoj jamarski pomen dobila drugače kakor je mislil. Ko jamar nečemu reče »sistem«, to ni dokaz, da narobe razmišlja in/ali se napihuje. *Sistem* najpogostejše pomeni celoto, lahko pa je tudi sestav, skupek več delov. Po tej logiki je *jamski sistem* povsem primeren izraz za označevanje več povezanih jam.

Čeprav jamar z *jamskim sistemom* ne misli nič slabega in njegovi tovariši to vemo, tvega, da ga bodo ostali ljudje narobe razumeli. Svarilni zgled je Geološki terminološki slovar [27], ki *jamski sistem* navede kot primer, kako *sistem* pomeni zaključeno celoto! Mislimo si lahko, da kdor naše *sisteme* jemlje tako resno, zato malo manj resno jemlje nas same. Morda bi bilo dobro namesto *jamski sistem* uporabljati *skupek* ali *skozenjc* ali kaj še boljšega, lahko da se bodo tako odločili znanjci, če že ne mi. Dokler imamo *jamske sisteme* pa ne škodi vedeti, kaj je na njih spornega in zakaj.

Odgovora na »filozofsko« vprašanje, ali uporabnikom očitati čuden izvor besedne zveze ali raje zmerjati tiste, ki je zaradi te prtljage kljub njeni uveljavljenosti nočejo uporabljati, nisva ne iskala ne našla. Menda največ velja strpnost – priznajmo eden drugemu pravico, da imamo vsak svoj odnos do besed in da jih uporabljamo temu primerno.

Literatura

[1] R. Karba, G. Karer, J. Kocijan, T. Bajd, M. Žagar Karer, Terminološki slovar avtomatike: Druga, dopolnjena in pregledana izdaja, ZRC SAZU, Založba ZRC, 2018. <https://doi.org/10.3986/978-961-05-0092-6>.

[2] Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014. https://fran.si/iskanje?View=1&Query=*All=&FilteredDictionaryIds=133 (accessed August 16, 2021).

[3] P. Presetnik, Predlog dopolnitev in sprememb vodenja preglednice Osnovnih podatkov o jamah, Glas Podzemlja. (2019) 67–71.

[4] Glavna stran, Wikipedia, the free encyclopedia. (2020). https://sl.wikipedia.org/w/index.php?title=Glavna_stran&oldid=5386621 (accessed August 16, 2021).

[5] Main Page, Wikipedia, the Free Encyclopedia. (2022). https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Main_Page&oldid=1069328725 (accessed February 19, 2022).

[6] Vercors Cave System, (n.d.). <http://wikibin.org/articles/vercors-cave-system.html> (accessed February 19, 2022).

[7] Pagina principale, Wikipedia, the free encyclopedia. (2021). https://it.wikipedia.org/w/index.php?title=Pagina_principale&oldid=122948985

(accessed February 19, 2022).

[8] Scoperta sul massiccio del Canin la grotta più lunga d'Italia, Montagna.TV. (2019). <https://www.montagna.tv/144879/scoperta-sul-massiccio-del-canin-la-grotta-piu-lunga-ditalia/> (accessed February 19, 2022).

[9] Google Books Ngram Viewer, (n.d.). <https://books.google.com/ngrams> (accessed August 16, 2021).

[10] D.C. Ford, R.O. Ewers, The development of limestone cave systems in the dimensions of length and depth, Can. J. Earth Sci. 15 (1978) 1783–1798. <https://doi.org/10.1139/e78-186>.

[11] M. Field, A Lexicon Of Cave And Karst Terminology With Special Reference To Environmental Karst Hydrology (1999 Edition), US EPA National Center for Environmental Assessment, Washington, DC, 1999. <https://cfpub.epa.gov/ncea/risk/era/recorisplay.cfm?deid=12468> (accessed August 16, 2021).

[12] W.H. Monroe, A glossary of Karst terminology, U.S. Govt. Print. Off., 1970. <https://doi.org/10.3133/wsp1899K>.

[13] J.N. Jennings, Cave and Karst Terminology. Republished in ASF Administrative Handbook (1997) As published in Australian Karst Index 1985 First published in ASF Newsletter 83 (1979), (1997). <http://speleologia.eu/znanost/terminologija/CaveKarstTerminologyJennings.html> (accessed August 16, 2021).

[14] M. Čekada, Jamski sistemi v Sloveniji, Jamar. 2008 (2008) 30–33.

[15] A. Lajovic, Slovenski jamarski leksikon, (2020). <https://www.jamarska-zveza.si/index.php/o-nas/jamarski-leksikon> (accessed August 16, 2021).

[16] R. Urankar, F. Šušteršič, M. Simić, A. Praprotnik, Ne hodi v jame brez glave, Društvo za raziskovanje jam Ljubljana, Ljubljana, 2001.

[17] I. Gams, J. Kunaver, D. Radinja, Slovenska kraška terminologija, Univerza, Katedra za fizično

geografijo Oddeka za geografijo FF, 1973.

[18] A. Hudoklin, R. Cerkenik, Usposabljanje za samostojno jamarsko delovanje – vsebinski sklop 4 – Varstvo jam in načela jamam prijaznega obiskovanja in raziskovanja, (2019). http://www.jamarska-zveza.si/images/Documents/Izobrazevalna/Gradiva/gradivo_varstvo_jam.pdf (accessed August 16, 2021).

[19] E. Glennie, The origin and development of cave systems in limestone, The Transactions of the Cave Research Group of Great Britain. 3 (1954) 73–83.

[20] J.H. Bretz, Vadose and Phreatic Features of Limestone Caverns, The Journal of Geology. 50 (1942) 675–811. <https://doi.org/10.1086/625074>.

[21] Wikipedia:Hauptseite, Die freie Enzyklopädie. (2021). <https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia:Hauptseite&oldid=209953204> (accessed February 19, 2022).

[22] H. Trimmel, Höhlenkunde, Springer-Verlag, 2013.

[23] Definition of system | Dictionary.com, Www.Dictionary.Com. (n.d.). <https://www.dictionary.com/browse/system> (accessed October 4, 2021).

[24] M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar: tiskana izdaja 1894–1895, 2006, elektronska izdaja 2006, spletni izdaji 2010, 2014., 1894.

[25] M. Snoj, Slovenski etimološki slovar: tiskane izdaje 1997, 2003, 2009, spletna izdaja 2015, 1997.

[26] A. Mlač, M. Humar, S. Klinar, B. Leskošek, B. Pollak, F. Savenc, P. Šegula, A. Vengust, S.B. Zupet, Planinski terminološki slovar, ZRC SAZU, Založba ZRC, 2002. <https://doi.org/10.3986/978-961-254-471-3>.

[27] J. Pavšič, Geološki terminološki slovar, ZRC SAZU, Založba ZRC, 2007. <https://doi.org/10.3986/9789610502913>.

Teža sistem-atike, če jo jemlješ preveč resno. Foto: Jaka Flis